

Н. О. Будна, Т. В. Гладюк, С. Г. Заброцька, Н. Б. Шост

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

Конспекти уроків

4 клас

Частина 1

Посібник для вчителя

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН

УДК 371.32
Б 90

Будна Н. О.
Б 90 Я досліджую світ : конспекти уроків : 4 кл. : посібник для вчителя : у 2-х ч. Ч. 1. / Н. О. Будна, Т. В. Гладюк, С. Г. Заброцька, Н. Б. Шост. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2021. — 160 с.

ISBN 978-966-10-7198-7

Зміст посібника відповідає Державному стандарту початкової освіти, Типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом О.Я. Савченко, та підручнику «Я досліджую світ. 4 клас» (авт. Будна Н. О., Гладюк Т. В., Заброцька С. Г., Шост Н. Б.).

Запропоновані методичні рекомендації допоможуть учителю творчо підготуватися до уроків, зробити їх цікавими і насиченими.

Для зручності у використанні уроки розміщено на відривних аркушах. Відведено місце для доповнень, творчих доробок учителя.

УДК 371.32

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.*

ОРІЄНТОВНИЙ КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ уроку	Тема уроку	Дата	Сторінка
Я — ЛЮДИНА			
1.	Неповторність кожної людини.		5
2.	Життя людини — найвища цінність.		7
3.	Безпека руху пішоходів. Сигнали регулювання дорожнього руху.		10
4.	Види перехресть. Рух майданами.		12
5.	Групи дорожніх знаків.		14
6.	Бажання та можливості. Вибір і досягнення мети.		17
7.	Узагальнення знань з розділу «Я — людина». Перевірна самостійна робота.		20
Я — СЕРЕД ІНШИХ ЛЮДЕЙ			
8.	Роль спілкування в житті людини.		21
9.	Культура поведінки. Правила етикету.		24
10.	Уникнення конфліктів з іншими людьми.		26
11.	Узагальнення і систематизація знань з розділу «Я — серед інших людей». Перевірна самостійна робота.		28
Я В СУСПІЛЬСТВІ			
12.	Навіщо людині держава? Основні символи держави.		29
13.	Мої громадянські права та обов'язки.		31
14.	Турбота кожного про культурну спадщину і довкілля.		34
15.	Приклади правопорушень серед дітей та відповідальність за їх скоєння.		36
16.	Соціальна роль людини.		38
17.	Гроші. Планування бюджету.		40
18.	Узагальнення знань. Діагностична робота №1 «Я — людина. Я — серед інших людей. Я в суспільстві».		42
МІЙ ДІМ — ПЛАНЕТА ЗЕМЛЯ			
19.	Уявлення про Всесвіт та Сонячну систему.		43
20.	Сонце.		46
21.	Планети Сонячної системи.		48
22.	Земля — планета Сонячної системи.		51
23.	Добовий і річний рух Землі.		54
24.	Теплові пояси Землі.		57
25.	Місяць — природний супутник Землі.		61
26.	Сузір'я.		63
27.	Чумацький Шлях — наша Галактика. Дослідження Всесвіту.		65
28.	Захист проекту «Мандрівка просторами Всесвіту, про яку ти мрієш».		68
29.	Повторення та узагальнення вивченого. Діагностична робота №2 «Всесвіт. Сонячна система».		69
30.	Сторони горизонту.		71
31.	Орієнтування на місцевості за Сонцем і місцевими ознаками.		73
32.	Компас.		76

33.	Екскурсія «Визначення сторін горизонту за допомогою Сонця, компаса та місцевих ознак».		79
34.	Зображення місцевості на плані.		81
35.	Географічна карта.		83
36.	Читання плану і карти з використанням умовних знаків і масштабу.		86
37.	Узагальнення знань з тем «Орієнтування на місцевості», «Географічна карта», «План». Діагностична робота №3.		88
38.	Океани, материки і частини світу.		90
39.	Розселення людей на Землі. Кількість населення на нашій планеті		94
40.	Форми земної поверхні.		99
41.	Як змінюються форми земної поверхні.		104
42.	Як вулкани і землетруси змінюють земну поверхню.		107
43.	Погода. Прогноз погоди.		110
44.	Природні зони Землі.		114
45.	Тихий океан.		117
46.	Атлантичний океан.		123
47.	Індійський океан.		129
48.	Північний Льодовитий океан.		135
49.	Людина і Світовий океан.		140
50.	Антарктида.		143
51.	Жива природа Антарктиди.		149
52.	Узагальнення знань з тем «Материки, океани, частини світу. Форми земної поверхні. Природні зони Землі. Погода. Природа океанів». Діагностична робота №4.		154

Я — ЛЮДИНА

УРОК 1

Дата .....

Клас .....

Тема. Неповторність кожної людини.

Мета. Формувати в учнів поняття про неповторність життя і здоров'я людини; розвивати розуміння кожною дитиною своєї індивідуальності, унікальності; допомогти усвідомити, у чому полягає неповторність кожної людини, що впливає на розвиток людини та її досягнення. Виховувати вміння поважати себе та оточуючих і бережно ставитися до власного життя.

Додатковий .....

матеріал до уроку .....

Результати навчання.

- ✓ Учні розуміють, що кожна людина неповторна;
- ✓ пояснюють, що таке унікальність;
- ✓ розповідають, у чому проявляється їхня індивідуальність.

Обладнання: підручник, робочий зошит, ілюстрації, таблиці, презентація, іграшковий мікрофон.

Методичні рекомендації

I. Організаційний момент. Ранкова зустріч.

1. Вправа «Мікрофон».
— Я радий/рада тебе бачити...
2. Обмін враженнями про літні канікули.
3. Пригадування правил спільної роботи, взаємодії в класному колективі.
4. Ознайомлення з підручником (Ч. I) та умовними позначеннями.

II. Повідомлення теми і мети уроку.

- Прочитайте тему уроку.
- Що таке неповторність людини? В чому вона проявляється?

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Робота зі світлинами.
— Чим схожі діти? Чим відрізняються одне від одного?

2. Робота з підручником (с. 5–6).

а) Читання оповідання М. Беденка «Єдність несхожих».

— Які на перший погляд однакові речі виявляються різними?

— Що доводить автор у тексті?

— Чи погоджуєтеся ви з його думкою? Чому?

б) Робота зі словничком.

— Що означає слово «унікальний»?

в) Висловлення припущення.

— Чи цікаво було б жити у світі, де всі люди однакові?

г) Читання вірша В. Симоненка.

— Яка головна думка вірша?

— У чому проявляється ваша індивідуальність?

3. Фізкультхвилинка.

4. Гра «Ми різні».

— Кожна людина має почуття, здібності, характер. Зараз ми з вами переконаємось у тому, що ви — різні, кожен з вас — диво, неповторна особистість. Станьмо в коло, візьмімось за руки і розкажемо про себе (два-три речення). Ви маєте назвати рису, яка, на вашу думку, притаманна лише вам.

5. Вправа «Незавершене речення».

— Все, що пов'язане з людською душею, а саме: почуття, думки, емоції, мрії, бажання — це ... .

— Сукупність здібностей, зовнішності, рис характеру, поведінки людини — це ... .

— Унікальний — це ... .

6. Робота в парах.

— Спробуйте переконати одне одного, що ви неповторні. Якими здібностями та вміннями відрізняється від інших?

7. Обговорення діалогу між героями підручника — Дмитриком і Наталочкою (с. 6).

— Чого навчилися Дмитрик і Наталочка під час літніх канікул?
— А чого навчилися ви? Розкажіть.

IV. Закріплення вивченого.

1. Робота в зошиті (с. 3).

2. Робота в групах.

— Створіть асоціативний куш «Людина».

3. Гра «Впізнай за ...».

— Впізнай однокласника/однокласницю за голосом.
— Впізнай однокласника/однокласницю за почерком (за малюнком).

4. Вправа «Оживи коло».

— Намалюйте коло. Поміркуйте, який предмет можна намалювати на основі кола. Зобразіть його. Порівняйте предмети, які ви намалювали. Чи однакові вони? Чому?

V. Підсумок уроку.

— Чому кожна людина неповторна?
— У чому виявляється унікальність людини?

VI. Домашнє завдання.

Виготовити візитку «Я унікальний/унікальна» (вказати свої якості, уміння, звички, захоплення).

УРОК 2

Дата .....

Клас .....

Додатковий .....

матеріал до уроку .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Тема. Життя людини — найвища цінність.

Мета. Розширити знання учнів про цінність життя і здоров'я людини; розвивати активну мотивацію дбайливого ставлення до свого здоров'я; допомогти усвідомити, що здоров'я — великий дар для людини; формувати вміння розпізнавати небезпеки, діяти в небезпечних ситуаціях, розуміти наслідки своїх дій.

Результати навчання.

- ✓ Учні знають, що життя людини — найвища цінність;
- ✓ пояснюють, чому необхідно дбати про своє здоров'я і берегти життя;
- ✓ розуміють, чому потрібно попереджувати небезпечні ситуації або уникати їх;
- ✓ наводять приклади поведінки в різних небезпечних ситуаціях;
- ✓ розповідають, до яких наслідків може призвести нехтування правилами безпечної поведінки.

Обладнання: підручник, робочий зошит, демонстраційний матеріал, макет рибки з картками-лусками, ватман, маркер, іграшковий мікрофон.

Методичні рекомендації

I. Організаційний момент. Ранкова зустріч.

1. Інтерв'ю: «У чому проявляється твоя індивідуальність?».
2. Повторення правил взаємодії у класі.

II. Актуалізація опорних знань.

- Що таке здоров'я?
- Чому потрібно дбати про своє здоров'я та здоров'я своїх близьких?
- Що таке безпека? Небезпека?
- Чому завжди потрібно думати про наслідки своїх дій?

III. Повідомлення теми і мети уроку.

1. — Ви дізнаєтесь, про що йтиметься на уроці, якщо розшифруєте запис. Для цього в буквеному потоці потрібно знайти і закреслити назви цифр. Житодинтялюдидванитринайвичотирищатиц'ятьнність
(Життя людини — найвища цінність.)

2. Вправа «Золота рибка».

- Діти, чого ви очікуєте від сьогоднішнього уроку? Про що хочете дізнатись? Поділіться з усіма своїми думками, записавши їх на картках-лусочках. У кінці уроку перевіримо, чи справдились ваші очікування.

(Діти записують свої очікування, потім кожну картку прикріплюють до макету рибки, формуючи луску.)

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Висловлення міркувань «Чому найбільшою цінністю для людини є життя?».

2. Робота з підручником (с. 7–8).

а) Обговорення діалогу між Дмитриком і Наталочкою.

— Чи згодні ви з думкою Дмитрика? Чому?

б) Читання вірша Н. Красоткіної (с. 8) та аналіз прочитаного.

— Що, на вашу думку, може зробити життя щасливим? Розмістіть слова в порядку значущості для себе.

Дружна сім'я, великий будинок, добре оплачувана робота, здоров'я, освіта, надійні друзі, гроші, любов, гарна зовнішність, впевненість у собі, працьовитість, самостійність.

— Доберіть прикметники до слів «життя» та «здоров'я». (Щасливе, веселе, цікаве, творче, безрадісне, важке; міцне, добре, слабке, погане.)

в) Робота з прислів'ями.

— Поміркуйте, чому з давніх-давен люди вважали здоров'я найбільшою цінністю. Як це знайшло відображення у народній мудрості: прислів'ях, приказках тощо?

- Без здоров'я немає щастя.
- Доки здоров'я служить, то людина не тужить.
- Було б здоров'я, а все інше наживемо.
- Здоровий злидар щасливіший від хворого багача.

г) Розповідь.

З давніх-давен старші люди передавали нащадкам знання, що допомагали їм уникати небезпек, які можуть спіткати у житті. У прадавні часи — це захист від диких звірів, несприятливих погодних умов і стихійних лих. Згодом люди навчилися захищатися від подібних природних небезпек. Натомість з'явилися нові загрози, пов'язані з діяльністю самих людей, що можуть спіткати у побуті, на дорогах; екологічні та інформаційні загрози.

г) «Мозковий штурм».

Учні висловлюють свої думки щодо запитань: «Що таке безпека?», «Що таке небезпека?».

Правила:

- Кажіть все, що спаде вам на думку.
- Не обговорюйте і не критикуйте висловлювання інших.
- Можна повторювати ідеї, запропоновані кимось іншим.
- Розширення запропонованої ідеї заохочується.

Узагальнені формулювання записують на ватмані.

Після закінчення «мозкового штурму» вчитель обговорює з учнями усі відповіді.

д) Робота в парах.

— Обговоріть, до яких наслідків можуть призвести вчинки зображених на с. 9 підручника дітей.

— Як потрібно діяти в даних ситуаціях, щоб уникнути небезпеки?

е) Бесіда.

— Що таке надзвичайна ситуація?

— Які служби захисту населення ви знаєте?

— Пригадайте номери телефонів цих служб.

3. Фізкультхвилинка.

V. Закріплення вивченого.

1. — Продовжіть речення: «Я почувуюся в безпеці, коли...» (... поруч батьки, ... я вдома, ... поряд хтось із близьких дорослих тощо).

2. Вправа «Асоціативний куц».

Учні діляться на дві групи. На дошці схематично намальовано два куці. Перша група складає слова, з якими у них асоціюється безпека, друга група — небезпека.

(Кожен учень записує слово на гілках куца почергово.)

3. Практична робота (робота в групах): «Як діяти в небезпечній ситуації».

Відпрацювання алгоритму дій у разі потрапляння в небезпечну ситуацію.

1 група — хтось намагається проникнути в оселю;

2 група — із вікна сусідньої квартири йде дим;

3 група — у приміщенні відчувається запах газу.

(Кожна група обговорює ситуацію. Через 6–7 хв один доповідач повідомляє рішення групи та алгоритм дій у разі виникнення небезпечної ситуації за планом:

1) оголошення небезпеки, яка спіткала;

2) куди потрібно звертатися по допомогу;

3) що можна зробити, щоб уникнути такого роду небезпеки.)

4. Робота в зошиті (с. 4–5).

VI. Підсумок уроку.

Дата .....

Клас .....

Додатковий .....

матеріал до уроку .....

УРОК 3

Тема. Безпека руху пішоходів. Сигнали регулювання дорожнього руху.

Мета. Розширити та поглибити знання про різновиди світлофорів і їх призначення. Ознайомити із сигналами регулювальника; вчити учнів дотримуватися правил переходу дороги в місцях перехресть, майданів з урахуванням місцевих умов; формувати навички практичного застосування набутих знань під час руху вулицями міста. Виховувати культуру поведінки на вулиці, дорозі.

Результати навчання.

- ✓ Учні пояснюють, чому потрібно дотримуватися правил дорожнього руху;
- ✓ розуміють сигнали світлофорів та регулювальника;
- ✓ знають, у яких випадках на перехресті працюють світлофор і регулювальник.

Обладнання: таблиці, жезл, ілюстрації, атрибути сюжетно-рольової гри, робочий зошит, підручник.

Методичні рекомендації

I. Організаційний момент. Ранкова зустріч.

II. Актуалізація опорних знань.

- Які правила дорожнього руху ви знаєте?
- Яке призначення світлофора?
- Де встановлюють світлофори?

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Оголошення теми і мети уроку.

2. Робота з підручником (с. 11–12).

а) Робота в парах.

— За поданими ілюстраціями розкажіть, що зроблено для безпеки руху пішоходів (с. 11).

б) — Які правила дорожнього руху порушили зображені на с. 12 діти?

3. Бесіда.

Ростуть міста, і разом з ними зростає кількість перехресть, на яких треба підтримувати порядок. Потрібна була б ціла армія регулювальників, якби люди не винайшли світлофор. Назва його походить від двох слів: нашого слова «світло» і грецького «форос» — той, що несе. Отже, у перекладі слово «світлофор» означає: той, що несе світло.

б) — Які види світлофорів ви знаєте?

4. Робота із загадкою.

Подивіться: постовий
став на нашій мостовій.

Швидко руку простягнув,
паличкою враз махнув.

І за мить усе змінилось:
всі машини зупинились,
три ряди завмерли враз
і чекають на наказ.

Люди ж — лиш звільнилась путь —
через вулицю ідуть.

І стоїть на мостовій
чародієм постовий.

Всі машини одному
підкоряються йому.

— Доберіть синоніми.

(Постовий, чародій, регулювальник, державний автоінспектор, працівник ДАІ.)

5. Бесіда.

— Де стоїть регулювальник?

— Яку роботу він виконує?

— Що допомагає йому зупинити машини чи пішоходів?

6. Робота з таблицями, наочним матеріалом (жезл, сюрчок).

Учитель. В нарядних мундирах, щоб не губитися серед звичайних пішоходів, зі смугастими наруківниками і поясами, які, відбиваючи світло, добре помітні в тумані і темряві, стали регулювальники на перехрестях вулиць і доріг. І потік машин слухняно скорився помахам їхніх жезлів, немов ці смугасті палички справді чарівні. Як тільки стемніє, вони починають світитися, ніби яскраві свічечки. Це для того, щоб їх було видно здалеку.

Ця проста паличка в руці регулювальника керує рухом. Тому вона й називається поважно — «жезл». Кожен сигнал регулювальника — це наказ водіям та пішоходам: «Стій», «Проїжджай», «Повертай праворуч чи ліворуч». Різні накази — різні жести.

Іноді буває, що водії, свідомо чи випадково, не помічають жестів регулювальника. Тоді на допомогу вартовому порядку приходять сюрчок. Чистий, різкий звук сюрчка перебиває вуличний гамір, змушуючи порушників зупинитися.

Регулювальник спілкується з учасниками руху за допомогою жестів. І щоб брати участь у цій розмові, треба знати мову регулювальника.

Жести регулювальника

- Високо піднятий над головою жезл — це знак зупинки. Його видно з усіх боків. Завмирає потік машин і пішоходів, усі чекають, доки регулювальник дозволить їм рухатися.
- Повернувшись регулювальник обличчям до напрямку руху — знову зупиняються машини. Бо і спина, і груди регулювальника — наче мур для водіїв. А жезл у руці — наче шлагбаум. Але для машин, що рухаються справа від регулювальника, — дорога відкрита.
- Опустив регулювальник руки — дорога вільна, шлагбаума немає. Можна рухатися зліва і справа від регулювальника (перед грудьми і за спиною).

7. Фізкультхвилинка.

8. Виконання завдань підручника (с. 12–14).

- а) Розгляд ілюстрацій. Обговорення зображеного.
- б) Діалог Дмитрика і Наталочки.
- в) Робота в групах (складання «Пам'ятки пішохода»).
- г) Робота в парах (гра «Запитання — відповідь»).

IV. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Гра «Будь уважним/уважною».

За вказівкою вчителя показати відповідні жести регулювальника. (Замість жезла можна взяти олівці чи ручки.)

Увага! (Стати обличчям до вчителя. Жезл підняти вгору на рівні голови.)

Стій! (Рука піднята високо над головою.)

Дорога відкрита! (Діти повертаються боком до вчителя, рука з жезлом на рівні грудей.)

(Учитель декілька разів міняє своє місце в класі, діти за його сигналами показують відповідні жести.)

2. Сюжетно-рольова гра «Ми — уважні пішоходи».

На підлозі зображене перехрестя. Кілька дітей — пішоходи. 2–3 — водії (використати маски із зображенням машин). Учитель — регулювальник. Діти стоять у різних місцях перехрестя. За жестами вчителя відбувається рух пішоходів і автомашин. Повторити можна декілька разів, щоб усі учні змогли повправлятися у переходах. Роль регулювальника надалі виконують діти.

3. Самостійна робота в зошитах (с. 5–6).

4. Аналіз і оцінка самостійної роботи.

V. Підсумок уроку.

Гра «Не помились».

(Учитель показує жестом напрям руху, діти сигналізують картками «Стій», «Увага», «Йди».)

VI. Домашнє завдання.

Опрацювати статті підручника (с. 11–14).

Дата .....

Клас .....

Додатковий .....

матеріал до уроку .....

УРОК 4

Тема. Види перехресть. Рух майданами.

Мета. З'ясувати уявлення учнів про перехрестя, різновиди перехресть, дорожню розмітку; ознайомити з основними правилами переходу перехрестя з урахуванням місцевих умов; вчити переходити дорогу з речами, домашніми тваринами; розвивати спостережливість, уміння орієнтуватися на вулицях міста; виховувати культуру поведінки.

Результати навчання.

- ✓ Учні знають, що таке перехрестя; різновиди перехресть;
- ✓ розуміють дорожню розмітку;
- ✓ розрізняють регульоване і нерегульоване перехрестя;
- ✓ пояснюють, чому майдан потрібно переходити лише пішохідними переходами.

Обладнання: плакати і таблиці «Перехрестя і майдани», «Дорожня розмітка», ілюстрації та малюнки, робочий зошит, підручник, сигнальні картки, шапочки-маски із зображенням автомобілів.

Методичні рекомендації

I. Організаційний момент. Ранкова зустріч.

II. Повторення вивченого матеріалу.

- Які бувають світлофори? (*Транспортні і пішохідні.*)
- З яких секцій складаються пішохідні світлофори? Де встановлюють пішохідні світлофори?
- Показати жести регулювальника, що означають «Сій», «Увага», «Дорога вільна».
- Де найчастіше стоїть регулювальник?
- Чому саме на перехрестях регулювальник керує дорожнім рухом?

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Оголошення теми і завдань уроку.
2. Опрацювання статей про перехрестя та види перехресть (с. 15–16).
3. Робота з ілюстративним матеріалом підручника.
  - Визначте, де зображено перехрестя:
    - тристороннє, Т-подібне
    - тристороннє, У-подібне
    - багатостороннє, Ж-подібне
    - чотиристороннє, Х-подібне
    - чотиристороннє, хрестоподібне
  - Поміркуйте, чому їх так називають.
  - Висловіть припущення, на які два види можна поділити усі перехрестя. (*Регульовані та нерегульовані.*)
    - Як переходити регульоване перехрестя?
    - А нерегульоване?
4. Дослідження.
  - Де у нашому мікрорайоні (селі) є перехрестя?
  - Як воно називається?
  - Якого виду?
5. Умови переходу перехрестя.
  - «Перехресних» правил дуже багато. Найперше, яке виробилося на шляхах здавна, — хай поступиться шляхом той, кому це легше зробити. Пішохід — автомашині, а вона — поїздові.
  - Якщо ж на перехресті зустрілися автомашини, вони роз'їжджаються за правилом «бережи правий бік». Та коли вулицями міст мчить машина з червоним хрестом — «швидка допомога», або ж пожежні, пропускаючи їх, завмирає увесь рух. І не дивно. Бо коли йдеться про безпеку для життя людини, інші справи можуть почекати, якими важливими вони не були б.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі,
придбайте, будь ласка, повну версію книги.